

Тема 6. Поняття та властивості адміністративної відповідальності.

Поняття адміністративної відповідальності її зміст і обсяг до сьогодення залишається одним з найбільш суперечливих питань української адміністративно-правової науки.

Варто зазначити, що в діючому законодавстві відсутнє поняття адміністративної відповідальності. Всі існуючі визначення носять науковий характер. Адміністративну відповідальність, як і інші види правової відповідальності, за напрямком у часі можна розглядати як перспективну і ретроспективну:

перспективна відповідальність - це відповідальність “взагалі”, безособово, відповідальність на майбутнє, як заборона, яка встановлена в нормативних актах та існує незалежно від факту скоєння правопорушення;

ретроспективна відповідальність - це результат конкретного протиправного вчинку, який реально настає щодо правопорушника у вигляді адміністративного стягнення.

Українська юридична енциклопедія у статті “Адміністративна відповідальність”, в унісон з КУпАП, обмежилась цього приводу лише констатацією того, що адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчинені ними адміністративні правопорушення.

Адміністративна відповідальність — це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником (В.К.Колпаков с.76).

З цього визначення випливає, що реальна адміністративна відповідальність настає за наявності нормативних, фактичних і документальних підстав.

Фактично законодавець поділив усі адміністративні правопорушення, які можуть вчинити неповнолітні, на три групи. Перша група включає проступки, за вчинення яких застосовуються адміністративні стягнення без будь-яких винятків. Їх склади містяться у статті 185 КУпАП "Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з

охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця". За позицією законодавця саме ці правопорушення характеризуються найбільш високим ступенем суспільної небезпеки, при їх вчиненні неповнолітніми.

Друга група включає проступки, за вчинення яких можуть бути застосовані або адміністративні стягнення або заходи впливу. Прийняття рішення щодо застосування тієї чи іншої міри відповідальності залежить від характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника. Склади правопорушень даної групи передбачені статтями 44, 51, 121 — 127, частинами першою і другою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 185, 190 — 195.

Третя група включає всі інші правопорушення, які не потрапили до першої або другої групи. За їх вчинення до осіб віком від 16 до 18 років застосовуються лише заходи впливу.

Крім неповнолітніх, КУпАП виокремлює нормами Загальної частини відповідальність посадових осіб; відповідальність власників (співвласників) транспортних засобів; відповідальність іноземців і осіб без громадянства; відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів, за вчинення адміністративних правопорушень.

Посадові особи підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, зв'язані з недодержанням установлених правил у сфері охорони порядку управління, державного і громадського порядку, природи, здоров'я населення та інших правил, забезпечення виконання яких входить до їх службових обов'язків (стаття 14 КУпАП).

Власники (співвласники) транспортних засобів притягуються до адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху у разі їх фіксації працюючими в автоматичному режимі спеціальними технічними засобами, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобами фото- і кінозйомки, відеозапису (стаття 14¹).

Іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з

громадянами України. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом (стаття 16 КУпАП).

Особливості адміністративної відповідальності військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів визначені у статті 15 КУпАП. Зазначена стаття, по-перше, перелічує суб'єктів, на яких розповсюджується дія її норм; по-друге, встановлює загальне правило притягнення цих суб'єктів до відповідальності; по-третє, називає виняткові обставини, за наявності яких зазначені суб'єкти несуть відповідальність на загальних підставах; по-четверте, визначає специфіку застосування мір відповідальності.

До суб'єктів, на яких розповсюджується дія норм статті 15 КУпАП належать: а) військовослужбовці; б) призовані на збори військовозобов'язані; в) особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ; г) інші особи, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів або спеціальних положень про дисципліну.

Загальне правило, за яким перелічені суб'єкти притягуються до відповідальності, полягає у тому, що вони за вчинення адміністративних правопорушень несуть відповідальність за дисциплінарними статутами. При цьому, на "інших осіб" воно поширюється у випадках, коли прямо передбачено дисциплінарними статутами або спеціальними положеннями про дисципліну.

Винятком з цього правила є порушення, що стосуються:

- забезпечення безпеки дорожнього руху, санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм;
- правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів;
- митних правил;
- вчинення правопорушень пов'язаних з корупцією;
- порушення тиші в громадських місцях;
- неправомірне використання державного майна;

- незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації;
- невжиття заходів щодо окремої ухвали суду;
- ухилення від виконання законних вимог прокурора;
- порушення законодавства про державну таємницю, порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію.

За їх вчинення названі суб'єкти мають нести адміністративну відповідальність на загальних підставах.

Специфіка застосування до них мір відповідальності полягає у такому:

по-перше, до зазначених осіб не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт;

по-друге, за порушення правил дорожнього руху до водіїв транспортних засобів, які є військовослужбовцями строкової служби, штраф як адміністративне стягнення не застосовується. До зазначених осіб як захід адміністративного стягнення застосовується попередження.

по-третє, органи (посадові особи) яким надано право накладати адміністративні стягнення передають матеріали про правопорушення відповідним органам для вирішення питання про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності;

по-четверте, військовослужбовці і призвані на збори військовозобов'язані, а також особи рядового і начальницького складів органів внутрішніх справ несуть відповідальність за адміністративні правопорушення за дисциплінарними статутами, крім правопорушень що перераховані вище за які вони можуть нести як адміністративну так дисциплінарну відповідальність.

Властивості адміністративної відповідальності:

це один із самостійних видів правової відповідальності (поряд з цивільною, дисциплінарною та кримінальною);

це специфічна форма правового реагування з боку держави в особі її компетентних органів на певну категорію протиправних проявів;

це державно-репресивний захід як результат протиправної поведінки особи;

це один із заходів адміністративного примусу;

це водночас правовий обов'язок правопорушника дати відповідь перед повноважним державним органам щодо своїх неправомірних дій і понести за це певне покарання;

засобами реалізації адміністративної відповідальності є адміністративні стягнення;

відсутність службового підпорядкування у правовідносинах між органами (посадовими особами), що її застосовують ад засоби міністративної відповідальності та правопорушниками;

певними правами щодо встановлення та застосування адміністративної відповідальності наділене значне коло державних органів (їх посадових осіб);

це один із важливих адміністративно-правових інститутів, нормами якого значною мірою охороняється велика кількість суспільних відносин, урегульованих як адміністративно-правовими нормами, так і нормами інших галузей права;

адміністративна відповідальність реалізується в установлених законом формах та порядку;

суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Важливе значення для забезпечення верховенства права, законності, прав людини і громадянина при вирішенні справ про проступки належить нормам, що виключають адміністративну відповідальність або звільняють від неї.

Обставини, що виключають адміністративну відповідальність.

1) крайня необхідність (ст. 18 КУпАП): не є адміністративним правопорушенням дія вчинена в стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода;

2) необхідна оборона (ст. 19 КУпАП): не є адміністративним правопорушенням дія, вчинена в стані необхідної оборони, тобто при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння посягаючому шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони;

3) неосудність (ст. 20 КУпАП): не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Альтернативи адміністративної відповідальності.

Альтернативи адміністративної відповідальності – це випадки, коли формально існують ознаки правопорушення, але адміністративна відповідальність не настає:

1) звільнення від адміністративної відповідальності при наявності дипломатичного імунітету від адміністративної юрисдикції України (ст. 16 КУпАП);

2) звільнення від адміністративної відповідальності при добровільній відмові від продовження правопорушення (ст. 44 КУпАП);

3) можливість звільнення від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу (ст. 21 КУпАП);

4) можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення (ст. 22 КУпАП);

5) можливість заміни адміністративної відповідальності дисциплінарною при вчиненні адміністративних правопорушень військовослужбовцями, працівниками поліції та ін. (ст. 15 КУпАП);

б) можливість застосування виховних заходів впливу, передбачених ст. 24¹ КУпАП, при вчиненні адміністративних правопорушень неповнолітніми (від 16 до 18 років);

7) можливість передачі матеріалів справи компетентним органам для вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності (ст. 253 КУпАП).

Принципи адміністративної відповідальності.

Принципи адміністративної відповідальності – це основоположні, керівні ідеї, які покладені в основу процесу притягнення до адміністративної відповідальності. Ці принципи можуть бути розподілені на три види:

1) конституційні – закріплені в Конституції і мають вплив на всю правову систему держави: рівності всіх перед законом; гласності; законності; індивідуалізації покарання; гуманізму;

2) міжгалузеві – діють в декількох галузях права: відповідальності за винне діяння; невідворотності покарання; відповідності провини та адміністративних стягнень;

3) галузеві – діють в одній галузі права: принцип презумпції винуватості власників транспортних засобів.

Принцип верховенства права - є пріоритетним у правовій державі, полягає у наступних елементах: доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); рівність всіх перед законом; права людини повинні бути захищені; наявність справедливого суду.

Принцип законності полягає у тому, що: до адміністративної відповідальності особа притягається тільки за передбачені законом діяння; адміністративні стягнення накладають тільки уповноважені особи, в межах своєї компетенції.

Принцип доцільності. Полягає у тому, що застосування заходів адміністративної відповідальності має бути доцільним у конкретному випадку. Так, наприклад, через малозначність діяння до особи може застосуватись попередження, а не передбачена законом санкція.

Принцип обґрунтованості полягає в тому, що довільне притягнення особи до адміністративної відповідальності не допускається. Правозастосовні органи повинні встановити сам факт вчинення адміністративного правопорушення, а також встановити інші обставини справи, які мають

значення для кваліфікації адміністративного правопорушення та індивідуалізації адміністративної відповідальності. Також вибір конкретної міри адміністративного стягнення повинен ґрунтуватися на ретельному вивченні матеріалів справи із врахуванням пом'якшуючих та обтяжуючих обставин справи.

Принцип невідворотності передбачає неминучість настання адміністративної відповідальності для особи, яка вчинила адміністративне правопорушення. Адміністративне правопорушення, на яке не відреагувала держава, заподіює правопорядку серйозної шкоди. Безкарність правопорушника заохочує на вчинення нових правопорушень і подає негативний приклад іншим нестійким особам.

Принцип своєчасності адміністративної відповідальності означає можливість притягнення правопорушника до відповідальності протягом строку давності, тобто періоду часу, не занадто віддаленого від факту правопорушення.

Принцип справедливості полягає в тому, що санкція має відповідати ступеню суспільної небезпечності вчиненого діяння.

Принцип гуманізму полягає у повазі до гідності і прав особи. Виходячи із принципу гуманізму, працівникам патрульної служби забороняється, прикриваючись формальними процесуальними приписами, принижувати гідність особи, утискати її найменші потреби та інтереси. Достеменно визначена істина у справі має оцінюватись згідно з моральними принципами.

Принцип індивідуалізації відповідальності вимагає у кожному конкретному випадку враховувати при накладенні адміністративного стягнення характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність.

Принцип відповідності провини та адміністративних стягнень вимагає, щоб при виборі конкретного заходу адміністративного стягнення враховувались всі обставини вчиненого правопорушення і особа порушника. Більшість статей, якими передбачена адміністративна відповідальність, містить декілька можливих санкцій, тому при накладенні стягнення вибір санкції має

відповідати особі порушника і характеру вчиненого діяння. Слід також зазначити, що кримінальна відповідальність має пріоритет перед відповідальністю адміністративною. У ч. 2 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначається, що адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою кримінальної відповідальності відповідно до закону.